

AZERBAYCAN BALESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE AZERBAYCAN BALESİNE YÖN VEREN ESERLER

Sabina GANİOĞLU

Doçent, Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı, syaba68(at)hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0284-1212

Ganioglu, Sabina. "Azerbaycan Balesinin Tarihsel Gelişimi ve Azerbaycan Balesine Yön Veren Eserler". idil, 83 (2021 Temmuz): s. 1059–1065. doi: 10.7816/idil-10-83-06

ÖZ

Azerbaycan bestecilerinin bale müziği, 1940 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmektedir. Bu süreç içinde bale müziği değişimlere ve gelişimlere uğramıştır. Uzun süren çalışmalar sonucunda Azerbaycan bale sanatı günümüzdeki yerini almış, dünya çapında kabul görmüştür. Azerbaycan balesinin en önemli özelliklerinden biri de klasik senfonik enstrümanların yanı sıra halk enstrümanlarının da kullanılarak Azerbaycan ulusal kültürü ile Batı kültürünün sentezi olarak önümüze çıkmasıdır. Birçok halk ezgisi de bu baleler içinde yer almıştır. Afrasiyab Badalbeyli, Soltan Hacıbeyov, Kara Karayev ve Arif Melikov, Fikret Amirov Azerbaycan bale müziği yazan önemli bestecilerdendir.

Anahtar Kelimeler: Bale, klasik, Azerbaycan, libretto, besteci, halk dansı, baş dansçı, koreografi, beste

Makale Bilgisi:

Geliş: 20 Şubat 2021

Düzeltilme: 15 Nisan 2021

Kabul: 22 Nisan 2021

Giriş

Bulduğumuz coğrafyanın en eski müzik kültürlerinden biri de Azerbaycan'dadır. Hatıra Ahmetli Cafer'in aktardığına göre, *Azerbaycan'ın müzik kültürü M.Ö. 3–5. yüzyıllarına dayanmaktadır. Azerbaycan müziğine dair ilk bilgiler arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkmıştır. Çıkarılan anıtlardan - Gobustan ve Gemikaya'da ilk insanların kaya taşları üzerinde çizmiş oldukları resimlerin Tunç devrine ait olduğu tespit edilmiştir. Bakü'ye yakın olan Gobustan kayalarında Azerbaycan dansı olan "Yalli"ya benzer ayin dansı dönemin insanları tarafından da çizilmiştir (Azerbaycan Tarihi, 1958). Kaya resimlerinde görülen dans hareketlerini klasik dans dili ile anlatacak olursak; port de bras hareketinin 4. durumu, ayaklar ise en dehors ikinci pozisyonu durumudur. Aynı hareket tarzı ve duruş pozisyonu bugün de Azerbaycan danslarının ayrılmaz parçasıdır (Ahmedli Cafer, 2015: 135).*

Azerbaycanlı iş adamı ve hayırsever Hacı Zeynelabdin Tağıyev'in girişimiyle 1910-1911 yıllarında Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu inşa edilmiştir. Nikolay Bayev'in mimarlığı ile inşa edilen bu bina, 1920 yılında kapılarını halka açıp opera ve bale eserlerinin gösterimine başlamıştır. Klasik Opera müziğinin gelişmesiyle Azerbaycan bale sanatı da oluşmaya başlar. 1940 yılında Bakü'de, St. Petersburg ve Bakü Bale Koreografi Okulu mezunu balerinler ile ilk profesyonel bale topluluğu kurulmuştur. Opera ve senfoni müziğinin gelişmesinde önemli rol oynayan Azerbaycan bestecileri bu topluluk için de müzik bestelemeye koyulmuşlardır. Afrasiyab Badalbeyli'nin yazmış olduğu "Kız Kulesi" (Kız Kalası) balesi ilk milli bale olarak müzik tarihine girmiştir. Bu araştırmada, 1940–1980 yılları arasındaki Azerbaycan bale müziğinin gelişimine değinilmiştir.

A. Badalbeyli'nin "Kız Kulesi" Balesi

İlk Azerbaycan balesi 1940 yılında Afrasiyab Badalbeyli tarafından bestelenmiş olan "Kız Kulesi"dir. Besteci balenin müzik ve librettosunu kendisi yazmıştır. Üç perdelik balenin konusu bir Azerbaycan efsanesinden alınmıştır. İsmi de ünlü Azerbaycan mimari yapısına aittir. Librettonun konusunda, aşık olan Gülyanak ve kahraman Polad düğün hazırlıkları yaparken, Cihangir Han Sultan, Gülyanak'ın güzelliğine dayanamayıp kendi haremde olması için güzel kızı kaçırmıştır. Acımasız Sultan, Gülyanak'ın sevgilisi Polad'a tuzak kurmuş, onu karanlık odaya zincirleyip ölüme mahkum etmiştir. Çaresiz durumda olan Gülyanak sevgilisini kurtarmak için Cihangir Han ile evlenmeyi kabul etmiş, ancak Cihangir Han'a ilginç bir şart koşturmuş: Deniz kıyısında bir kule yaptırmasını ve kule yapıldıktan sonra düğün gününe kadar kendisinin o kulede kapalı kalmasını istemiştir. Sarayda düğün hazırlıkları devam ederken, aşık kahraman Polad kaçmayı başarıp, Cihangir Han'ı öldürmüştür. Halkını ve sevgilisini barbar Sultandan kurtararak mutlulukla sevgilisi Gülyanak'ın olduğu kulenin merdivenlerini çıkarken, ayak seslerinden Polad değil de ona gelenin Cihangir Han olduğunu düşünen Gülyanak, kendisini Hazar denizinin dalgalı suyuna atıp intihar etmiştir. Balenin son sahnesinde müziğin hüznü ve trajedi eşliğinde Gülyanak'ın eşarbi Hazar denizinin dalgalarında yok olmaktadır. Badalbeyli klasik bale ile halk danslarının birleştirerek milli bale yaratmayı başarmıştır. 1940 yılında Bakü'de ilk profesyonel bale topluluğunun kurulmasıyla "Kız Kulesi" balesi ilk defa Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosunda sahneye konulmuştur. Azerbaycan'ın ilk balesi devlet tarafından da büyük destek görmüştür.

Besteci, balenin müziğinde lirik halk ezgilerine de yer vermiştir; "Ay, beri bah", "Terekeme" ve "Bayatı şiraz" bunlara örnektir. Balenin ikinci perdesinde, düğüne hazırlık esnasında saraya gelen misafirlere için "Pers" ve "Özbek" halk dansı müziklerini kullanmıştır. A. Badalbeyli, halk enstrümanları ve halk ezgilerini bale müziğinde kullanarak yeni bir dönem başlatmıştır. Orkestraya zurna, tar ve tef gibi enstrümanları ekleyerek esere milli ruhu vermeyi başarmıştır.

18 Nisan 1940 tarihinde Azerbaycan Devlet Opera ve Balesi'nde "Kız Kulesi" balesinin prömiyerinde, Azerbaycan'ın ilk balerini, eğitimini St. Petersburg'da tamamlayan Gamer Almaszade baş rolü üstlenmiştir. Polad rolünde ise, Bakü Bale Koreografi okulunun ilk mezunlardan balet K. Bataşov yer almıştır. 1923 yılında Azerbaycan'ın Bale okulunu kuran Gamer Almaszade ileriki yıllarda Devlet Sanatçısı unvanını alarak, Sovyet Halk Cumhuriyetinde bu alandaki en yüksek unvana sahip olmuştur.

1959 yılında "Kız Kulesi" balesinin yeni redaksiyonu G. Almaszade tarafından yapılmıştır. Moskova'da Bolşoy Tiyatrosu'nda sahnelenen bale çok olumlu geri dönüşler alınca Sovyetler'in başka Opera ve Bale repertuarlarında da yer almıştır. 24 Ekim 1999 yılında da Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale sahnesinde eserin yeni versiyonu sunulmuştur. Yeni versiyon A. Badalbeyli'nin yeğeni piyanist-besteci Farhat Badalbeyli ve koreograf Yulana Alikişizade tarafından seyircilerle buluşturulmuştur. "Kız Kulesi" balesi bugüne kadar repertuarda yer alarak, ölümsüz eser olarak adlandırılmıştır.

Soltan Hacıbeyov'un "Gülşan" Balesi

Azerbaycan'ın ikinci balesi olan "Gülşan" Soltan Hacıbeyov tarafından yazılmış, 1950 yılında Azerbaycan Devlet Opera ve Balesi'nde sahnelenmiştir. Libretto ve koreografisi G. Almaszade tarafından yapılmıştır. Gülşan rolünde, Gamer Almaszade'nin öğrencisi olan Leyla Bekilova dans etmiştir. Dönemine göre modern temasıyla ön plana çıkan balenin koreografisinin neoklasik hareketleri seyircilerin büyük ilgisini çekmiştir.

Azerbaycan bestecisi, öğretmen, devlet sanatçısı olan Soltan Hacıbeyov, 1919 yılında Azerbaycan'ın Şuşa şehrinde doğmuştur. S. Hacıbeyov sonraki yıllarda bale süiti olarak da aynı besteyi orkestra için düzenlemiştir. Büyük ilgi çeken "Gülşan" balesi 1953 yılında Aşkabat Devlet Opera ve Balesi'nde sahneye koyulmuştur.

Kara Karayev'in "Yedi Güzel" Balesi

Azerbaycan müzik kültürünün önde gelen temsilcilerinden olan Kara Karayev'in bale müziği, bale sanatının gelişimiyle ayrılmaz bir biçimde birbiriyle ilişkilidir. Çok yönlü geniş yaratıcı yelpazesine sahip olan besteci, büyük bestelerinin (müzik-sahne ve senfoni besteleri) yanı sıra, oda müzikleri üzerine de verimli çalışmalarda bulunmuş, tiyatro ve sinema için besteler yapmıştır. Dünya klasik edebiyatının önde gelen yazar ve şairlerin eserlerinden ilham alan Karayev'in bestelerinde, coşkulu tabiat, derin zeka, keskin ve etkileyici drama, kırılğan ve yüceltilmiş kendine özgü lirik şiir, milli kimlik, ayrıca günümüzün ilerici müziği ile derin bir bağ hep bir arada bulunmuştur. (Karagiçeva, L., 1994)

Dünya çapında, ayrıca Müslüman Doğu ülkelerinde yaygın bir şekilde yapılan Nizami'nin 800. yıldönümü anma etkinlikleri nedeniyle K. Karayev "Yedi Güzel" balesini yazmıştır. Büyük hümanist şairin, halkın mukadderatı, özgürlüğü, baskı ve köleliğe karşı mücadelesine dair fikirlerinin yansımalarını libretto ve müzikte yer alan "bir kişinin mutluluğu, halkın mutluluğunda, barışçıl emeğinde ve yüce aşkında saklıdır" ana fikri, bestenin tamamı boyunca altın çizgide ilerlemiştir.

Librettistlerin yarattığı koreografik anlatıda halk ilginç bir şekilde resmedilmiştir. "Yedi Güzel" balesinde zorlu bir mücadelenin kahramanı Ayşe'nin, savaşçı Menzer, hain ve zalim Behram Şah'ın kişisel kaderleri betimlenmiştir. Bu kaderlerin her biri eşzamanlı olarak kişisel ve sosyal anları barındırdığından dolayı çok büyük önem arz etmiştir. Besteci her kahramana, her sahneye göre keskin, kendine özgü, akılda kalıcı müzikal karakterler yaratmıştır. Bale "Zanaatkarlar Meydanı"ndaki neşeli ve eğlenceli dans oyunları ile (II. perde), ulusal yas sahneleri ile, Şah'ın kınandığı ve sürgün edildiği öfke sahneleri (III. ve IV. perdeler) gibi halkın cesur resmine ışık tutan geniş bir müzikal görüntü yelpazesine sahiptir. Zengin lirik anlatının en canlı somutlaştırılmış örneğini Ayşe ve Behram'ın dört büyük düello dansında görmek mümkündür. Baledede Ayşe karakteriyle trajik aşkında zayıf, ahlaki açıdan dengesiz Behram karakterine karşın, kadını yücelten derin insanlık, büyük ahlaki güç ifade edilmiştir. Vezir ve uşaklarını betimleyen müzik, suçlayıcı kinaye ile doludur ve zalimliğin donuk ve yıkıcı gücünün altını çizmiştir. Bu anlamda en etkileyici sahne tarlanın nefretle ayakla ezilmesidir. Buradaki müzik suçlayıcı, grotesk ve dramatizmi kendi içinde birleştirmiştir. İkinci perdedeki "Kortej" sahnesi tüm teatrallığı ve senfonik ihtişamı ile öne çıkmıştır. "Yedi Güzel" dans müziği kendine has çekicilik ve ince milli renk cümbüşü ile doludur. Besteci özellikle "güzeller güzeli" İran güzelinin zarif ve şeffaf dansı olmak üzere, Hint, Mağrip ve Çin güzellerinin resmini çizmeyi başarmıştır.

Kara Karayev'in "Yedi Güzel" bale müziği Azerbaycan Milli Bale Kültürü ile sıkı sıkıya bağlıdır. Birçok durumda, milli dansın etkileyici araçları karakterlerin doğrudan özellikleri şeklinde kullanılmıştır. Bu durum kural olarak, halkın ve temsilcilerinin çok yönlü tasviri ile ilişkilidir. Besteci en farklı bağlamlarda folklor koreografisinin unsurlarını şaşırtıcı bir hassasiyetle geliştirmiştir. Örneğin, Ayşe'nin İlk Kazası, bale sonundaki dans, "Ayşe ve Menzer'in dansı", "Soytarıların Dansı" gibi lirik danslar hep böyledir. Baledede, ayrıca Azerbaycan halk dans (folklor) sanatının çalışma ve yas ayin türleri de kendi yansımalarını bulmuş, "Yallı" ("Halay") dansı gibi toplu dans türleri de özel anlam kazandırmıştır.

Bale türünün geleneksel biçimleri "Yedi Güzel" balesinde yeni bir yorum kazanmıştır. Örneğin, böylesine klasik bir balenin önemli bir biçimi olan süitini muhafaza etmek amacıyla Karayev ona çok yönlü bir anlam kazandırmıştır. Halkın, belirli bir milleti karakterize etme işlevini, kontrast müzik performansı ile genel ideolojik-tematik içeriği birleştiren 2. ve 4. perdelerdeki toplu sahneler yerine getirmiştir. Bazen süit çatışan güçlerin dramatik zıtlaşması rolüne bürünmüştür. Böylece milli süitlere olan karşıt tezi "Yedi Güzel" in masalsı divertimentosu haline gelmiştir.

"Yedi Güzel" balesinin gelişimindeki en önemli unsur dansın ve pandomim-resitatif girişlerin iç içe geçmesidir. Halkın ve halk temsilcilerinin tasviri açık dans biçimlerinin, geniş nefes melodisinin kullanımı

ile sıkı sıkıya bağlıdır, burada müziğin milli temeli doğrudan ifade edilmiştir. Köşeli, iç nefesinden yoksun müzikal temaların farklı bir tonlama alanı Şah, Vezir ve köle karakterlerinin özellikleriyle ilişkilidir. Bu durumda orkestra melodilerinin özel cömertliği yedi güzel karakterlerini betimlemiştir.

"Yedi Güzel" balesi özü itibarıyla, Azerbaycan sınırları dışında başarı sağlayan ve tanınmış usta sanatçıların takdirini kazanan ilk olma özelliğini taşımaktadır. Azerbaycan'da bale 1952 yılında koreograf P. Gusev tarafından sahnelenmiştir. Baş rollerde, tanınmış bir balerin olan milli sanatçı Kamer Almaszade ve genç balerin Leyla Vekilova yer almıştır. 1953 yılında "Yedi Güzel" Leningrad'daki Mahy (şimdiki Mihaylovski) Opera Binası'nda, 1954'te Saratov'da, 1955'te Taşkent'te sahnelenmiştir. 2008 yılında Bakü Tiyatrosu sahnesinde bale ustası-koreograf V. Medvedev tarafından yeni bir prodüksiyon gerçekleştirilmiş, 2010 yılında ise Ayşe baş rolünde Azerbaycanlı balerin Kamilla Mammadova'nın oynadığı gösteri Bolşoy Tiyatro sahnesinde büyük bir başarı elde etmiştir.

Kara Karayev'in "Yıldırım Yollarla" Balesi

1950'li yılların ikinci yarısında Kara Karayev tarafından "Yıldırım Yollarla" balesi yazılmıştır. Eserin edebi temelini, Güney Afrikalı yazar P. Abrahams'ın siyahi Lenny ile beyaz genç kız Sari'nin trajik aşkını konu alan aynı adlı romanı oluşturmuştur. "Zamanımızın nefret şarkısını değil, aşk şarkısını söyleyin" sözleri bestecinin bale introsu için seçtiği sözcüklere aittir. Baledeki aşk temasında, iki farklı trajik çizgi doğal bir şekilde iç içe geçmiştir. Bunlardan biri, siyahi halkın özgürlüğe duyduğu özlemdir. Ezilen halkın cehalet ve köleliğinden yararlanan toprak sahiplerinin kötü direnişisiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bir diğeri, mutluluk mücadelesinde "renkli" ve "siyahilerin" birlik arzusudur. Tüm üç çizgi balenin epiloğu olan ulusal isyan sahnesinde birleşmiştir. Librettonun önsözünde "Halk aşk adına, aşkları uğruna 'yıldırım yollardan' geçmek zorunda kalan kahramanları savunmak için ayaklanıyor" denilmektedir.

Bale, 1958 yılında koreograf K. Sergeyev tarafından Leningrad Kirov Opera ve Bale Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Sari rolünü Nataliya Dudinskaya oynamıştır. Balenin dramatik çatışması, gerçek insan duygularının çok yönlü olması ve karmaşık örgüsünde gelişmiştir. Balenin karakterlerinde izleyici, sevgi ve nefreti, cesaret ve acıyı, durgun şefkat ve donuk, yıkıcı zulmü, korkunun öldürücü soğukluğunu ve trajik umutsuzluğu, öfke ve tutkulu arzuyu hissini yaşamaktadır. "Yıldırım Yollarla" balesi, izleyicinin dikkatini daha ilk sahneden itibaren gayri ihtiyari bir şekilde kendisine çeken duygusal ifadenin kendine has bütünlüğü, büyük mizaç ve duyguların "samimiliği" ile karakterize edilmiştir. (Elyas N., 1958)

Bale, 1975 yılında Rafıga Akhundova ve Maksud Akhundov tarafından Bakü Opera ve Bale Tiyatrosu'nda, 1976'da ise Novosibirsk Opera ve Bale Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Bu gösterilerde, bariz bir şekilde modern müzikal-koreografik yapı trajediyi öne çıkarmayı başarmıştır. Koreografi bir bale eserinin kompozisyon-biçim tekniklerinin cesurluğu ile ayırt edilmektedir. Şöyle ki, geliştirme yöntemleri, uyumlu dil, balenin orkestra renkleri modern ve orijinaldir. (Farkhadova, R., 1970)

Karayev balede aşına olunan metro-ritmik teknikler yelpazesini cesaretle genişletmekte, senfonik konuşlandırma sırasında bunları karmaşıklarıyla birlikte ve derinleştirmektedir. Besteci danslara geniş bir melodi akışı sunmaktadır. Enstrümantal tını polifonileri dahil, en değişik polifonik tekniklerin geniş bir şekilde kullanımı (bale partiyonunda alto flüt, gitar, silindirik davul ve siyahilere özgü "tam tam" dahil, nadiren kullanılan enstrümanlarla birlikte dörtlü orkestra kullanılmıştır), müziğin akıcı dansını okşamaktadır. Gelişiminde kendine özgü bir bale akışını korurken, "Yıldırım Yollarla" müziği senfonik genellemelerin doruklarına çıkarılmıştır. Bu müzik pandomim ve dansın koşullu çerçevelerine aktarılan yaşamla doludur. K. Karayev'in özel olarak spiritüel, duygusal tonlarla zengin balenin orta çizgi müziği trajik kaderin ele avuca sığmaz mührünü taşımaktadır; acının tadı Karayev'in balesinin en parlak sayfalarının müziğinde (ikinci perdedeki Adagio ve diğerleri) bile hissedilmektedir. Kendi özgürlüğü için mücadele veren siyahi halkın kahramanca mücadele görüntüleri ve sahnesi ("Çağrı", son isyan) geleneksel bale türüne yeni bir anlam katmıştır. "Yıldırım Yollarla" balesinde koreograflar dans ve pandomimin birleşimini açık bir şekilde ortaya koymuş, monolog ve diyalog ve ayrıca da büyük dans sahnesi türlerini geniş bir senfonik ölçekte çözümlenmiştir. "Yıldırım Yollarla", Kırgızistan, Moldova, Lvov, Voronej, Tiflis, Kuybişev Opera ve Bale Tiyatro sahnelerinde, ayrıca Sovyetler Birliği'nin birçok tiyatrosunda sahnelenmiştir. Yıllar geçtikçe, Kara Karayev'in çalışmalarının, Azerbaycan bale sanatının bugününü ve geleceğini belirleyen ve belirlemeye devam eden bir "kutup yıldızı" olduğu görülmektedir. Besteci sadece Azerbaycan'da değil, dünyada da yenilikçi besteci imajı yaratmayı başarmıştır.

Arif Melikov "Aşk Efsanesi" Balesi

Kara Karayev'in öğrencisi olan Arif Melikov 28 yaşında iken "Aşk Efsanesi" balesini yazmıştır. Bu

bale birçok ülkede sahne almış, seyircilerin beğenisini kazanmıştır. Üç perde, yedi sahnelik balenin librettosu Nazım Hikmet'in "Ferhat ve Şirin" dramı esasında yazılmıştır. Balenin prömiyeri 23 Mart 1961 yılında Sankt Petersburg Kirov Opera ve Bale sahnesinde Y. Grigoroviç koreografisinde gerçekleşmiştir. Genç besteci bale müziğini 1958 yılda yazmaya başlayıp iki yıl sonra, 1960 yılında bitirmiştir. Bitirdikten sonra bir röportajında "uçakla Sankt Petersburg'a geliyorum ve fantastik prömiyer" demiştir. Şiirdeki gibi, librettonun kahramanları, Mehmene Banu, onun kardeşi prenses Şirin ve ressam Ferhat "aşk üçgeni"dir. Prensese Şirin ölümcül bir hastalığa yakalanmıştır ve doktorlar bu hastalık karşısında çaresizdirler. Sonunda büyücü gelerek Mehmene Banu'ya şöyle demiştir: "Ben prensesi iyileştirebilirim, ama sen kendi güzelliğinden mahrum kalacaksın ve yüzün çirkinleşecek". Mehmene Banu zor olsa da bu teklifi kabul eder ve kardeşi Şirin onu sayesinde iyileşir. Bir taraftan sevinç, öbür yandan ise üzüntüyü besteci müzik ve koreografi ile çok iyi anlatabilmiştir. İkinci sahne Ferhat'ın Şirin'i görüp âşık olmasıyla başlamaktadır. Bu aşk imkânsızdır, çünkü Ferhat fakirdir. Üçüncü sahne Mehmene Banu'nun da Ferhat'a âşık olması ve aşk acısı çekmesini anlatmaktadır. Mehmene Banu'nun yüzü, çirkinliğini örtmek için hep kapalıdır. Dördüncü sahnede Şirin ve Ferhat birlikte kaçmaya karar verirler. Mehmene Banu onları yakalar ve durdurur. Birlikteliklerine onay verir ama bir şart ileri sürer. Beşinci sahnede köydeki insanlar susuzluktan zorluk çekmektedirler. Mehmene Banu Ferhat'a şartını açıklar; demir dağı kırıp köye su yolunu açınca Şirin ile düğün yapabileceklerdir. Altıncı sahnede Ferhat gece gündüz çalışıp demir dağı kırmaya çalışıyor, akıllı Mehmene Banu anlıyor ki, Ferhat köye su için yolu açacak ve kararını değiştiriyor: "İşi bırak, o zaman prenses Şirinle evlenirsin" diyor. Fakat fedakar Ferhat, perişan köy insanlarına bunu yapamaz ve yedinci sahnede Şirin bunu öğrenince Ferhat'la vedalaşır. Bu sahne büyüleyici Adagio müzik eşliği verilmiştir.

A. Melikova bale müziği teklifini hocası Kara Karayev'den almıştır. Melikov hocasından tüm kompozisyon bilgilerini öğrenerek kendi stilini, iç dünyasını, ruhunun renklerini eklemiştir. Genç besteci A. Melikov ve koreograf Y. Grigoroviç "Aşk Efsanesi" balesi üzerinden fikirleri paylaşarak çalışmışlardır. Balenin müziği ve koreografisi bale sanatında çağdaş değişikliklere, cesur reformlara yol açmıştır. Ünlü Rus balerin Mayya Plisetskaya temsilden sonra şöyle der: "Bu besteye âşık oldum, benim en sevdiğim balelerden biridir."

1962 yılında Bakü sahnesinde balenin prömiyeri gerçekleşmiştir. Mehmene Banu rolünü R. İsmaylova, Şirin rolünü L. Vekilova ve Ferhat rolünü M. Mamedov üstlenmişlerdir. Bu bale Amerika'da, Prag'da, Türkiye'de ve daha bir çok ülkede başarıyla sahneye konulmuştur.

Fikret Amirov'un "Binbir Gece" Balesi

Fikret Amirov 1922 yılında ünlü müzisyen Camil Amirov ailesinde doğmuştur. Küçük yaşlardan itibaren müzik eşliğinde masallar dinleyen F. Amirov'un ilk oyuncakları müzik aletleridir. 10 yaşında ise tar çalarak ilk konserini vermiştir. 1948 yılında Azerbaycan Devlet Konservatuvarını bitirip "Senfonik Mugam", "Şur", "Kurd Ovşarı" bestelerini seslendirmiştir. 1953 yılında "Sevil" operasını bestelemiştir (Amirov, 2005). Bu opera Azerbaycan kadınlarının özgürlüğün sembolü olarak tarihe girmiştir. Fikret Amirov 1979 yılında "1001 Gece" balesini yazmıştır ve bu eser bestecisine dünyada ün kazandırmıştır. Balenin her motifinde çocukluktan kalan "müzik eşliğinde masal" çok net şekilde duyulmuş ve uvertürden son notaya kadar seyirci kendisini masalda hissetmiştir. İki perdelik balenin koreografı Naila Nazirova, librettosunu "1001 Gece Masalları"ndan almış, Maksud İbragimbekov ve Rustam İbragimbekov tarafından libretto olarak düzenlenmiştir. Perde açılınca Doğu doğasına ait kırmızı, mavi, yeşil renkleri, nar ağacı ve meyveleri, deve kuşunun parlaklığı göze çarpmakta, büyüleyici müzikle izleyenleri çocukluklarına götürmektedir. Ressam T. Narimanbekov dekor ve kostümleri yapmış, başrollerde Şehrezad'ı T. Şiraliyeva, kralı ise R. Zeynalov icra etmiştir. Eserin prömiyeri Bakü Opera ve Bale sahnesinde yapılmıştır. Ana bölümü: "Kral Şahriyar'ın Hikayesi" oluşturmaktadır. Ayrıca diğer hikayeler; "Denizci Simbad", "Ruh ismindeki kuş" "Alaaddin ve Prensese Budur", "Alibaba ve 40 Haramiler"dir. F. Amirov balenin Adagio kısmına şan sesini eklemiş ve çok yönlü romantik, duygusal müzikle perilerin dünyası ile gerçek dünyayı birleştirmiştir. İkinci perdede Koda ortasında tüm enstrümanlar susarak sadece davulun ritmik vuruşlarıyla ve tef eşliği ile bu bölümü zirve noktasına tırmandırmıştır. Bakü prömiyerinden sonra "1001 Gece" balesi Moskova, St. Petersburg, Belarus, Vladivostok, Özbekistan ve Saratov operalarında oynanmış ve bu güne kadar da bu sahnelerin repertuarlarına dahil olmayı başarmıştır.

Sonuç

Daha önce opera müziği ile Doğu'da ün kazanan Azerbaycan bestecileri Azerbaycan Devlet Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu'nun inşası ile bale müziği alanında aktif çalışmaya başlamışlardır. 1940 yılında A. Badalbeyli'nin yazmış olduğu "Kız Kulesi" balesi Azerbaycan bale okulunun katkılarıyla sahneye konulmuştur. Bu bale Azerbaycan müzik tarihine ilk bale olarak geçmiştir. Daha sonraki yıllarda birçok besteci Azerbaycan bale müziğinin gelişmesinde önemli yer almışlardır. Azerbaycan bestecileri balelerinde klasik müzikle halk ezgileri ve makam müziğini birleştirerek milli balenin oluşmasına yardımcı olmuşlardır. Bundan başka, bale müziğinin orkestrasyonunda klasik orkestra enstrümanları ile birlikte halk müzik aletleri de yer almıştır. Bu da bale sanatına yeni bir boyut kazandırmıştır. Ayrıca, Azerbaycan bestecilerinin bale temaları da çok renklidir. Masal ve efsane temaları ile birlikte modern dünyanın temaları da Azerbaycan bestecilerinin ilgi alanını oluşturmuştur. Bu şekilde Azerbaycan bestecileri Dünya bestecisi olmayı başarmışlardır. 1940-1980 yılları arasındaki Azerbaycan bestecilerinin bale müziği, gelecek kuşak bestecilere ışık tutmuş, bale sanatının gelişmesinde büyük rolleri olmuştur.

Kaynaklar

- Ahmedli Cafer, H. "Dünden Bugüne Azerbaycan Müziği Üzerine Bir Değerlendirme" *İdil*, 4: 17, 2015.
- Amirov, F. *Muzikalnie stranisi*. Baku, 2005.
- Elyaş, N. *Tropoyu groma*. Teatralniy Leningrad, 40, 1958.
- Farkhadova, R. *Baleti K. Karayeva*. Baku, 1970.
- Karagiçeva, L. *Kara Karayev. Sujdeniye ob iskusstve. İzdatelskoiye obyedineniye: Kompozitor*, 1994.

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF AZERBAIJAN BALLET AND THE WORKS THAT DIRECTED AZERBAIJAN BALLET

Sabina GANIÖĞLU

ABSTRACT

Azerbaijani composers have brought ballet music from 1940 to the present day, and during this period, ballet music has undergone changes and developments. As a result of long studies, Azerbaijani ballet art has taken its present place and has been accepted worldwide. The development of these ballets, which are performed in many opera and ballet stages, has progressed in parallel with the development of Azerbaijan's culture and history. One of the most important features of Azerbaijani ballets is the use of classical symphonic instruments as well as folk instruments. Many folk songs were also included in these ballets. Among the important composers of Azerbaijani ballet music are Afrasiyab Badal beyli, Soltan Gadjibekov, Kara Karayev and Arif Melikov.

Keywords: Ballet, Classical, Azerbaijan, libretto, composer, folk dance, primer dancer, choreography